

Prof. em. Dr. Günter Bader

Abstract: The quest for the relationship between name (the name of God as the theological focus of the Psalms) and parallelism (parallelismus membrorum as the poetical form of the Psalms) not only calls for exegetical but also for systematical explications. Having excluded (1) name without any relationship to parallelism and (2) parallelism without any relationship to name, this essay makes (3) a suggestion on the basis of Ex 3:14-15 and Roman Jakobson's theory of the two axes of language.

Key words: Paradox – psalter – recurrence – tautology – word as word.

Jo længere den tankeøvelse skrider frem, som *navn og parallelisme* lægger op til, desto mere kan den vise sig som en øvelse i at kaste. Navnet kastes i mere eller mindre høje buer. Og så snart det falder i sit medium, opstår parallelismen deri.

Lad os forestille os drengen, der morer sig med at kaste sten og småsten i Østersøen fra kystskrænterne ved Samlandet,² og som følger bølgenes spil: Hermann Helmholtz, den senere fysiker og fysiolog, der førte inspirationen til sine videnskaber tilbage til denne scene fra barndommen: synliggørelsen af klange. Her så hans øjne mere end hans ører hørte. Hvad de hørte kunne have lydt ligeså betydningsløst som eksempelvis *plups*. Lad os så for egen regning flytte den samme dreng over havet til Danmarks yderste rand, og lad ham ved synet af Bornholms østkyst spørge: hvad hedder kirken der på højdedraget? Så ville svaret til ham, der endnu havde sit *plups* klingende i øret, være: den hedder *Ibs*. Og hvis han så, usikker på om han havde forstået det rigtigt, ville provokere: hva behar? ville det blot blive gentaget: den hedder *Ibskirke*. Hvis ikke før må det da nu været gået op for ham, at det, han havde set i Samland, havde han nu hørt i Danmark. Dér så han mere end han hørte; hér forholdt det sig omvendt.

1. Artiklen er en udvidet version af den semesteråbningsforelæsning, Günter Bader holdt den 3. september 2010 ved Det Teologiske Fakultet i København, her oversat for DTT af Carsten Pallesen. Tak til lektor Søren Holst for overførelse af hebraiske og græske citater; oversætterens anmærkning.
2. Samland er betegnelse for kystlandet ud for Königsberg; o.a.

Dér måtte han blive den naturforsker, han blev; hér måtte han, drevet af samme trang til at lege, være blevet sprogforsker. Så snart han opfatter: *Ibs-kir//ke*, hører han også – uden at en sten havde behøvet at falde, men med det i erindringen – et ords kast, i dette tilfælde navnet på en apostel og helgen. Det falder ikke i en vandmasse, men i en mængde sprogelementer i hvilke noget tilsvarende udløses som ved stenen: bølger, skønt bølger af en sproglig karakter. – Et så fint gennem øjet opdraget øre er nødvendigt for *navn og parallelisme*.

Ord kan som bekendt falde.³ Således også og i højere grad falder navne. Intet falder, som navne falder.⁴ Falder de, må de vel først have været kastet. Men intet navn falder i samme grad og er i samme grad kastet som Guds navn. Og det er overalt dette, jeg mener, når jeg slet og ret taler om *navn*. Der gives naturligvis mildere måder, dette navn kan træffes på. Bibelen siger for eksempel, at det er lagt på (4 Mos 6,27) mennesket eller bor (5 Mos 12,11; 14,23; 16,2.6.11; 26,2) iblandt dem, at det altså har opnået en form for nærvær, uanset hvor spændingsfyldt. Her derimod, ved falden, er det hastige, det pludselige ikke til at overse. Man kaster jo normalt heller ikke med sten. Men når den samlandske dreng begynder at kaste med kasteord – navne – i Danmark, så kruses Pelagos, ikke værens, men sprogets. Hvad sker der når navne falder ind i sproget? Og hvad, når navnet falder?

Sprogets Pelagos: en metafor, der i ordenes bevægelse og beroligelse vil lade noget havlignende komme til erkendelse. Nu har havmetaforen fra gammel tid altid været forbundet med Salmernes Bog. Den afbilleder de heri indeholdte affekters oprør og ro.⁵ Og mens Salmernes sprog- og tonebevægelser bliver anskueliggjort som bølgerne på

3. Es 9,5 “Herren har sendt et ord mod Jakob / det er faldet ned [פיל] i Israel.” [Her afviges fra d.o., der ellers anføres i det følgende; o.a.]. Gerhard von Rad, *Theologie des Alten Testaments* II (München: Chr. Kaiser 41965), 94, 99, taler om ordets “tingslige”, “materielle tyngde”. Ord “falder” overalt, eksempelvis vrede eller kritiske, hvorved faldtyngden tiltager med ordets lidenhed: “at lade en bemærkning falde”.
4. Indfald: Maurice Nédoncelle, “L’irruption du nom propre dans la prière et la réflexion”, *L’analyse du langage théologique: Le nom de Dieu*, red. Enrico Castelli (Paris: Aubier 1969), 341-354; Emmanuel Lévinas, *Wenn Gott ins Denken einfällt* (Freiburg/München: Alber/Hanser 1985/1999). Indslag: Hermann Usener, *Götternamen* (Frankfurt/M.: Vittorio Klostermann 31984), V, 4, 325: “nedslag”. Indbrud: Franz Rosenzweig, Br. 169 vom 30.5.1917, *Briefe* (Berlin: Schocken Verlag 1935), 211: “Indbryden”; således Hans Blumenberg, *Arbeit am Mythos* (Frankfurt/M: Suhrkamp 1979), 22, 40ff.
5. Athanasius Alexandrinus, Epist. ad Marc. 28f (Paris: MPG 27 1887), 40B-41B. Jean Gerson, De pass. anim., cons. 13 og 20, *Oeuvr. compl.* (Glorieux) IX, (Paris: Desclée 1960-1973) 12f, 21. Martin Luther, Zweite Psaltervorrede 1528, *WA DB* 10/1 (Weimar: Hermann Böhlhaus Nachfolger 1883ff), 100,33-102,8.

overfladen, klinger *vox aquarum multarum*⁶ fra havets dyb. Eller *vox cataractarum tuarum*, hvorved det er klart, at denne lyder fra *abyssus ad abyssum* / fra "afgrund til afgrund".⁷ "Såsnart hjertet udgyder sig, strømmer bølge på bølge", siger Johann Gottfried Herder, og idet han heri genkender det afgrundsagtige *abyssus ad abyssum*, forsætter han: "det er parallelisme."⁸ Gennem salmeordene opfattede Herder det ekstra-sproglige: hav, hjerte, følelse. Vi derimod hører ved sproget ikke andet end sproget endnu engang. Navnet kastes ikke i havet, men i sprogets hav, og om den sprog-immanente fordobling, der rækker fra dets afgrund til overfladen, siger vi: det er parallelisme. – Et så fint gennem øret opdraget øre er nødvendigt for *navn og parallelisme*.

Tanke- og kaste-øvelsen, *navn og parallelisme*, befinder sig i skærings- og gennemkrydsningspunktet for en hel række af lignende opgaver. Eksempelvis spørger vi ud fra en sproganalytisk interesse om *navn og sætning* eller med Walter Benjamins ord om *navn og domme*,⁹ og vi fastslår derved, at spørgsmålet, hvorledes eller om overhovedet navnet kommer ind i sætningen, ikke hviler, før det på den ene side

6. Liber psalmodum iuxta Septuaginta emendatus (id est Psalterium Gallicanum [PsGall]/ Liber psalmodum iuxta Hebraicum translatus (id est Psalterium iuxta Hebraeos [Ps Hebr], *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem*, rec. Robertus Weber OSB m.fl. (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 31983), 92, 4; jvf. Es 17,12; 28,2; Ez 1,24; 43,2; IV. Esr 6,17; Åb 1,15; 14,2; 19,6.
7. PsGall 41,8 *abyssus ad abyssum invocatur*; PsHebr 41,8 *abyssus abyssum vocat*. Hertil: Louise Gnädinger, "Der Abgrund ruft dem Abgrund. Taulers Predigt *Beati oculi* (V 45)", *Das 'einig Ein'. Studien zur Theorie und Sprache der deutschen Mystik*, red. Alois M. Haas/Heinrich Stirnimann Dokimion 6 (Freiburg/Üchtel: Universitäts-Verlag 1980), 167-207. Carsten Pallesen, *Djævelen og det dybe hav. Et teologisk essay om Michel Serres* (København: Forlaget ANIS 1994), 140ff. John D. Caputo, "Abyssus abyssum invocatur. A Response to Kearney", *A Passion for the Impossible. John D. Caputo in Focus*, red. Mark Dooley (Albany: Suny Press 2003), 123-127.
8. Johann Gottfried Herder, *Von Geist der ebräischen Poesie* I/1, WW V (Smend) (Frankfurt/M: Deutscher Klassiker Verlag 1993), 686,21f. En forgænger: Moses Mendelssohn, "Rez. Lowth: De sacra poesi Hebraeorum", *JubA* IV (Berlin/Stuttgart-Bad Cannstatt: Akademie-Verlag/Frommann-Holzboog 1929ff), 26: "samtidig fra bølge til bølge". En efterfølger: Friedrich Schlegel, *Geschichte der alten und neuen Literatur, Kritische F. Schlegel-Ausgabe* VI (München/Paderborn: Ferdinand Schöningh 1961), 109f: "I hebræernes hellige poesi hersker [...] den levende pulserende tankefølge og rytmiske bevægelses særlige og ejendommelige lov, ikke ordenes og stavelsernes, men billedernes og følelsernes, der i frie symmetrier stiger og falder og brydes imod hinanden som havets bølger. Det længselsfulde begærs vover, disse den gudsøgende sjæls tankefloder udtrykkes fortræffeligt i de hebraiske sanges parallelisme, der i Salmerne ikke blot finder sted mellem enkelte vers og versede, men også råder over konstruktionen af helheden [...]"
9. Walter Benjamin, "Über die Sprache überhaupt und über die Sprache des Menschen" (Frankfurt/M: Suhrkamp 1972-1999), *GS* II/1, 140-157, her 152-154.

bliver gradvist mere minimalt som *navn og ord*, *navn og lyd*, og på den anden side stadigt mere maksimalt som *navn og sprog*, hvortil Benjamin også har sagt noget vægtigt (Benjamin *GS* II/1 62, 143-146:). Men næppe er sprogets felt åbnet, før der ved den konkurrerende skrift melder sig temaer som *navn og litteratur*, *navn og tekst*. Men igen: så snart forskellige medier på denne måde bliver synlige, rejser spørgsmålet om atter andre, eksempelvis billeder og toner. Ved den yderste horisont viser sig det globale tema *navn og medie*. Men nu var det en ganske bestemt tekst, vi havde for øje, Salmerne. Følgelig står temaer som *navn og salmer*, *navn og psalter* med i rummet. Erkender vi i særlig grad psalteret som en musisk og ikonisk hændelse, så var det længe forinden en poetisk begivenhed. Derfor også *navn og poetik* og ikke kun i periferien. Alle disse temaer klinger med, når vi vender os mod *navn og parallelisme*. At vort tema hører til i psalterteologiens kontekst, er klart, og her såvel til *navn og sprog* som til *navn og skrift*.

Navn og parallelisme er, som det ses, et salme-tema. Som alle *og*-temaer lader det sig ikke bearbejde mere træffende, end ved forsøget på med al magt at undgå *og*'et. Uomgængeligt træffes kun på den forsøgte undgåelses vej. Netop fordi vi formoder, at teologi er uundgåelig, forsøger vi aktivt at undgå den. Til det formål gives to muligheder: 1 *Navn uden parallelisme*: iagttagelserne hertil, *A.* mere tekst-, *B.* mere system-orienterede, rækker dybt tilbage i salmeeksegese og navneteologi, hvad sidstnævnte angår i to skoler for negativ teologi, den platoniske og den jødiske. I realiteten bliver navnet i vid udstrækning udviklet eksegetisk uden parallelisme – men så alligevel ikke. 2 *Parallelisme uden navn*: to iagttagelser *A.* og *B.* om parallelismeteorien ulige kortere historie – den begyndte først i midten af det 18. århundrede – vil vise: parallelisme bliver udfoldet uden hensyn til navnet – men så alligevel ikke. Først på baggrund af disse to forsøg på undgåelse lader det sig vise, hvad der ved 3 *Navn og parallelisme* under alle omstændigheder er uomgængeligt, hvorved fremgangsmåden også her vil være både *A.* tekst- og *B.* system-orienteret.

I. Navn uden parallelisme?

Hvad end navnet gør, når det falder: teorien om navnet har sjældent taget notits af, at det falder i parallelismer. Følgelig er navn uden parallelisme reglen. Vort tillæg, spørgsmålstegnet, spørger til denne regels selvfølgelighed.

A. Faktisk optræder det guddommelige navn ikke isoleret, men står snarere i tekst og kontekst. Klassiske udsagn som 2 Mos 3,14 og 20,1

viser: navneåbenbaring er den allerførste åbning af navnet i ordet, der derfra breder sig stadigt mere ud. Men at navnet falder i sprog og skrift, betyder ikke, at det sker parallelistisk. Med 2 Mos 3,14, og især med 20,1 befinder vi os i Tora'ens kontekst; i dekalogen åbner navnet sig ikke i parallelstrukturer. Det sker først i de poetiske bøger og navnlig i Salmerne. Et forhold til navnet med samme vægt som Tora'ens forbliver Salmerne os skyldig.¹⁰ I disse spiller 2 Mos 15,3 (Sl 68,5; 83,19; cf. Jer 33,2; Am 5,8; 9,6) og 20,1 (Sl 50,7 (E); 81,11) en ringe og 2 Mos 3,14 slet ingen rolle. I sammenligning med Tora er Salmerne sekundær-, og i sammenligning med profeterne, tertiær-tekster, og se: den hebraiske kanon anbringer dem netop der, hvor de hører til. Navneåbenbaring skete andetsteds. Salmerne er med Gerhard von Rad i det højeste et svar derpå (v. Rad (1965), 366f, 404).

Imidlertid opretholder den i navneteologisk henseende tredjerangs salmebog enkelte relationer til navnet, og ingen ubetydelig. Hvad angår den blotte frekvens, er Salmernes navnebrug påfaldende righoldig, ikke kun tetragrammet JHWH eller digrammet JH,¹¹ men også talrige andre gudsnavne og -attributter. Ganske vist fører der ikke antydningen af en vej fra salmebogens første særkende, at den er en navnebog,¹² til dens andet: at den forløber i parallelle linjer. Fører in-

10. Hvis psalteret havde været indledt med en foranstillet sætning af samme kaliber som 2 Mos 3,14 eller 20,1, så de 150 strømmede ud af den, ville temaet navn og parallelisme have ligget lige for hånden. Men nu står på dette sted den i navneteologisk henseende fordringsløse Sl 1.
11. Hermann Spieckermann, *Heilsgegenwart. Eine Theologie der Psalmen* FRLANT 148 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1989), 285f; Klaus Seybold, *Poetik der Psalmen. Poetologische Studien zum AT 1* (Stuttgart: Kohlhammer 2003), 49.
12. I den kristne reception af psalteret træder den jødiske mod 2 Mos 3,14 orienterede toracentrerede interesse i navnets relation til teksten i baggrunden. Til gengæld dækkes psalteret af ivrig navne-søgning. For det første fascinerer udsagnet οὐ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ/ *tu idem ipse es* (PsLXX/Gall 101,28; cf. 89,2), Augustin, Enarr. in ps 101,12f [CC SL 40, 1446-1449] (Turnhout: Brepols 1956); Meister Eckhart, "Exp. lb. Ex.", *LW II* (Stuttgart: Kohlhammer 1992) 146,1; Sean McDonough, *YHWH at Patmos* [WUNT II, 107] (Tübingen: Mohr Siebeck 1999), 155, 174f, hvor resonansen fra 2 Mos 3,14 ἐγὼ εἶμι ὁ ὢν/ *ego qui sum qui, bliver bemærket. Yderligere giver vendingen κατὰ μόνας εἶμι ἐγὼ /singularitur sum ego* (PsLXX/Gall 140,10) anledning til en dertil svarende betragtning: Meister Eckhart, "Exp. lb. Ex.", *LW II*, 20,7; 76, 14; Grotz: *Vom Umgang mit Tautologien*, 55, 70. I tilgift hertil byder det latinske psalter ud over Kristusnavnet også på Jesusnavnet (PsHebr 50,15; 78,9; 84,5; 149, 4). Og vendingen *super omne nomen* (PsGall 137,2) peger frem mod Filipperbrevhymnen Fil 2,9: Lib. de caus. (Schönfeld) (Hamburg: Felix Meiner 2003), XXI, 166; Meister Eckhart, "Exp. lb. Ex.", *LW II*, 40,6; 147,7; Kurt Ruh: *Geschichte der abendländischen Mystik III* (München: Beck 1996), 28. Selv bebudelse af Helligånden mangler ikke i det

gen vej derhen, står den ubekvemme tese tilbage, at i Salmernes Bog bliver det allerede ad andre veje åbenbarede navn til overflod besunget og spillet, kort: ornamenteret.

Men i Salmerne bliver navnet ikke blot modtaget som forudgivet med forbløffende frekvens; det bliver også produceret som pålagt. Derved vinder det udover frekvens også intensitet. Det går ikke så meget forud for den poetiske fremgangsmåde, som det først af alt sætter den i gang. Et belæg herfor er akrostikon'et, der hyppigt diskrediteres som ren bogstavteknik. Derimod viser nogle salmers ' - γ - akrostikon (Sl 40,15-17; 72,1-17)¹³ direkte ind i tingenes hjerte. Et allerede bestående navn bliver her ikke indbroderet i en allerede vævet tekst, men teksten bliver først vævet af navnet. Frekvens er vævet-hedens sag, her drejer det sig derimod om selve væveaktiviteten. Navneåbenbaringen sker ikke kun gennem vævetheden, men også i vævningen af teksten. Navneåbenbaring og poetisk fremgangsmåde er altså to sider af den samme medalje. Den kan vendes om: navn er tekstur og tekst, tekst og tekstur. To mønstersalmer tager dette op. Med sin uovertræffelige navnefrekvens¹⁴ lader Sl 29 ikke bare 'ege hvirvle', men også linjer danse. Hvorledes hænger navnets indfald i teksten sammen med linjebrud, lodretformatering, gentagelse (Sl 29; cf. Sl 121, 5-8; 146, 7-9)?¹⁵ Omvendt falder Sl 113, en navnehymne, i øjnene gennem ophobning af merismer, altså ved at to ting bliver sagt for at sige én ting (Sl 113; Sl 8).¹⁶ Men selv hvis de engang skulle falde sammen, må merismer og parallelismer principielt ikke forveksles. Hvorledes hænger navnets indfald i denne tekst sammen med dens meristiske tohed? Men sådan som Sl 29 i princippet fremstiller endeløse gentagelser, ganske vist uden tohed, således fremstiller Sal-

græske og latinske psalter (PsLXX/Gall 50,13 (τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου/spiritum sanctum tuum).

13. Klaus Seybold, *Die Psalmen* (HAT I/15) (Stuttgart: Kohlhammer 1996). Til stedet.
14. Jacobus Faber Stapulensis har som ingen anden forstået salmebogen som navnebog. Han er ganske vist nødt til at slette 2 Mos 3,14 *eser ieie* fra Hieronymus' liste over 10 gudsnavne (Epist. 25, 2 [CSEL 54, 219; Wien: C. Gerold]) og giver derved desto større vægt til det tetragrammatiske navn, som han forstår som præfigurering af den høje trinitet. Derfor anbringer han konsekvent tegnet "☩" ud for tetragrammet i randen af det *Psalterium conciliatum*, som han er ansvarlig for, for derved at fremkalde en ærbødhedshandling hos den fromme læser, noetisk gennem intensivering af intentionen, somatisk gennem en hengivelsens gestus. Sl 29 (28) kræver i 10 vers 18 bøjninger: *Quincuplex psalterium* (Paris: Henr. Stephanus 21513; Repr. Genève: Droz 1979), fol. 233^r-234^r; 243^{IV}.
15. Seybold, *Die Psalmen*, (se ovenfor note 13), til stedet.
16. Seybold, *Poetik* (se ovenfor note 11), 237-240: "nu/altid", "op/ned", "himmel/jord" "ædle/ringe" osv. Salmen vil give "en verdensformel, nærmere en gudsformel [...] i tekstligt miniformat".

me 113 tohed, men uden parallelistisk gentagelse, dersom vi ved gentagelse ikke blot forstår en frekvensbegivenhed, men også en intensitetsbegivenhed. Og ligesom merismerne i Salme 113 ikke danner linjer, således danner linjerne i Salme 29 ikke merismer. Det ligger ikke fjernt at slutte: parallelisme ville åbenbart være begge. Som hvis vi kombinerede begge mønstersalmers teknikker? I så fald ville vi have gentagelse som tohed, som mangler i Salme 29, og tohed som gentagelse, som er fraværende i merismerne i Salme 113.¹⁷ Facit: i virkeligheden er *navn uden parallelisme* reglen, men vi ser indirekte gennem negationer på de kræfter, der presser i retning af *navn og parallelisme*.

B.Ved forsøget på at indføre det, der læses i Salmerne, i en almen teori, får man at gøre med to impulser, der begge udgår fra navnebegrebet, men i modsatte retninger. På den ene side er dette eftervirkninger af den opfattelse, at navnet i en arkaisk før-differentieret betydning siger noget generelt om sproget. At betegne, benævne, går for at være sprogets aktivitet generelt og i ethvert enkelt tilfælde. Således udbreder navnebegrebet sig og bliver stadigt mere alment.¹⁸ På den anden side sætter senest med Platon en differentieringsproces ind, der skelner nomen fra pronomen, verber fra adverbier osv. Således bliver navnet stadigt mere distinkt, individuelt. Det forskyder sig fra sprogets centrum til og ud over randen. Det spidser sig til; det singulære navn kommer til syne. I disse modsatte retninger forløber også navneteologiens to store strenge, som nu skal spørges, hvorvidt der heri kommer en affinitet til salmer og salmeparallelisme til udfoldelse. Begge går strengt til værks i *theologia negativas* tegn, men modsat, alt efter deres platoniske eller jødiske oprindelse. Først med højskolastikken tager de to retninger notits af hinanden.

Hvad den platoniske retning angår, så går Dionysios Areopagitos frem ad den førstnævnte vej, almengørelsen af navnebegrebet. Titlen

17. Den Guds uendelighed, der kommer ind i teksten gennem Salme 113 (112), 5 מִי בְיָהוָה אֱלֹהֵינוּ / τίς ὁ κύριος ὁ θεός / "Hvem er som Herren vor Gud?", bliver ikke bragt til udtryk på passende måde gennem et uendeligt antal merismer, der symmetrisk stemmer overens – Herder, *SWS VI* (Berlin: Weidmann 1877ff; Repr. Hildesheim: Olms 1994), 38ff, 42ff; *WW V* (Smend) (Frankfurt/M: Deutscher Klassiker Verlag 1985ff), 44, 271, 648, misforstår parallelisme som "symmetri", "symmetrisk struktur" – men i stedet derved, at uendeligheden skaffer sig adgang i merismerne og tvinger disse i asymmetri. Merismen er en statisk grundtegn af det blot sete, heroverfor fuldbyrder parallelismen en seen af det sete. Asymmetrien opstår gennem fuldbyrdelsen af synet. Derfor er først den asymmetriske merisme en parallelisme.
18. Som følge af manglen på et abstraktum bliver τὰ ὀνόματα i før-platonisk græsk et af begreberne for sproget som helhed: Tilman Borsche: *Art Name I. Antike*, *HWPb VI* (Basel: Benno Schwabe 1984), 365.

De divinis nominibus peger ind i hele mangfoldigheden af sproglige muligheder. Som modtræk slår det ene og eneste navn ved tilnærmelsen straks om i det navnløse.¹⁹ Ganske vist tilkommer der salmebogen utvetydigt en fremragende status (Dionysius Areopagita, EH III Ø 4; MPG 3, 429C-432B) i den bibelske navneteologi, men alligevel står forståelsen af Salmerne under hymnens dominans og bliver der ved udstenet. Salmerne har at underordne sig hymnens almene model, de interesserer som participial eller relativistisk attribution og prædikation, men ikke som parallelisme. I det platonistiske miljø mangler fuldstændigt sensorium til erkendelsen af parallelstrukturer. Det to gange sagte bliver forkastet som tautologi.²⁰ Og hvis tohed en enkelt gang dukker op, misforstås og afsvækkes den også allerede som et tilfælde af flerhed.²¹ Som hymnen svækker erkendelsen af salmen, således svækker flerheden erkendelsen af tohed. Og som det ikke begribes, at tohed forlanger, at noget tænkes, der ikke allerede er medindeholdt i flerhed, således forbliver det utænkt, at enhed ikke skal tænkes som ren opposition til flerhed.

Hvad derimod angår den jødiske retning, der gennem nedgrade- ring af gudsnavnene til rene attributter for flerhed trænger frem til navnets singularitet, så ser Maimonides hele gudslærens flugtpunkt i det ikke-meddelelige, -udtalelige, -læselige, netop kun skrivelige fire bogstavs navn, tetragrammet. *Dux dubitantium* I, 60 er af en uover- træffelig lapidaritet: *tetragrammaton*.²² Desuden har Maimonides til- vejbragt en tankesammenhæng mellem tetragrammet og 2 Mos 3,14 på en måde, der er uden fortilfælde, og følger derfor sine egne versio-

19. Dionysius Areopagita, "DN I,6", MPG 3, 596AB: Medens det ene navn hører til på ἀνωουμιά's side, da hører 2 Mos 3,14 ὁ ὢν til på πολυουμιά's side, hvis række det åbner.
20. De retoriske termer for gentagelse, ἀναδίπλωσις, παλλογία, findes ikke i *Corpus Dionysiacum* (Berlin: Patristische Texte und Studien 1990f) og findes de, er de redaktionelle (CHX,tit; 272C) eller ikke-tekniske (CH XV,5; 333C): ἐπανάληψις. Gentagelse – δις τὰ αὐτὰ περιττῶς λέγ[ειν] – er ταυτολογία (DN III, 2;681AC). Jacques Derrida, *Wie nicht sprechen. Verneinungen* (Wien: Edition Passagen 1989), 127ff note 28 behandler dette sted kritisk.
21. Og det selv hvor noget andet står skrevet; PsLXX/Gall 61,12: ἅπαξ ἐλάλησεν ὁ θεός, δύο ταῦτα ἤκουσα/semel locutus est Deus, duo haec audiui. Meister Eckhart, "Exp. ev. Ioh.", LW III, 418,12; [;duo'], id est multa; s.st. 555,10f; [...] duo haec', id est omnia; "Proc. c. Echard.", LW V, 300,1; [...] duo', id est plura. Nicolaus Cusanus, Serm. 258, 2,2-4, h [Nicolai de Cusa: *Opera omnia*] (Hamburg: Felix Meiner 1932) 19, 377 til Hb 1,1 'multifarie', men med hentydning til Salme 61,12: Deus non loquitur nisi semel, et haec locutio in variis, per quos locutus est, varia est.
22. Moses Maimonides: *Dux seu director dubitantium aut perplexorum* (Giustiani) (Paris 1520, Repr. Frankfurt/M: Minerva 1964) I, 60 (recte 61), videreført gennem *Benedictio per nomen Domini Tetragrammaton*, Capitulum 61 (recte 62).

ner til tetragrammet: I, 62 *De hoc nomine Sum qui sum* (Maimonides, *Dux* I, 62 (recte 63)).²³ Dette gør han, idet han ikke blot, hvad der er en selvfølge, forstår יהוה, men også, hvad der ikke er selvfølgeligt, sætningen אֲדִיָּה אֲשֶׁר אֲדִיָּה, Sum qui sum/Jeg er den, jeg er, som navne. En tankekonstruktion med en ikke tidligere set lighedannedhed²⁴: nu er en sætning navn og navnet en sætning. Den to-leddede gentagelsesstruktur i 2 Mos 3,14 viser, hvad der sker, når navnet falder ind i sproget. Det om sig selv lukkede navn åbner sig i en meddelsom sætning, men en sætning, der i sin meddelsomhed opviser en så usædvanlig grad af lukkethed, at dens nærhed til navnet indses. Sætningen fremstår som meddelsom, eftersom den med subjekt og prædikat åbenlyst siger noget; som lukket derimod, eftersom den vender sig tilbage mod sig selv og dermed kun siger sig selv. Og denne hemmelighed lægger Maimonides vægt på: *secretum autem est in repetitione verbi [sum]*.²⁵ Ved at se så langt, formåede Maimonides for første gang at *tænke*: så snart navnet falder ind i sproget, fremkalder det gentagelse, og netop en, der består i det to gange sagte.

Meister Eckhart har grebet Maimonides' opdagelse og på kongenial vis indført den i det platonisk-dionysiske miljø. Betragtet som sprogligt produkt, som sprogværk, skal *Sum qui sum*'s cirkulære gentagelsesstruktur udtrykke den forskelsløse identitet og ville da i realiteten være tautologisk. Men betragtet som en sproglig produceren, som sprogakt, nødsages sætningen *Sum qui sum* til at forfejle den rene identitet. Som sætning med lineær udstrækning påberåber den sig forskellen mellem subjekt og prædikat, selv når den gennem cirkulær tilbagevending til sig selv – *reflexiva conversio in se ipsum et super se ipsum*²⁶ – igen ophæver den. Den identiske ordklang "Jeg er den jeg er"

23. Overgangen I, 61 (recte 62), fol. 25^v, lin. 4sq.: *Necesse est autem loqui de quodam nomine quod dictum est Moysi, Sum qui sum, in capitulo separato: quia est ibi ratio profunda: per cuius viam incedimus, i[d est] in remotione rationum a Creatore.* Dirk Westerkamp, *Via negativa. Sprache und Methode der negativen Theologie* (München: Wilhelm Fink Verlag 2006), 65: "I en kompliceret passage i *More nevuchim*, hvis opklaring vi blandt andre skylder Yossef Schwartz, har Maimonides formentlig som den første på filosofisk vis etableret en eksplicit sammenhæng mellem tetragrammet og 2 Mos 3,14 'Jeg er den jeg er' (84).

24. Tysk forlæg *Konzinnität*; o.a..

25. Maimonides, *Sefer more nevuchim* I, 63, overs. Š. Ibn Tibbon, I/2, Jerusalem 1959, 336: *הַסּוּד בְּלוֹ הוּא בְּשִׁנוּחַו* = I, 62 (recte 63), fol. 25^v. Westerkamp, *Via negativa* (se ovenfor note 23), 115, 127.

26. Meister Eckhart, "Exp. lb. Ex.", *LW* II, 21,7f: *Tertio notandum quod repetitio, quod bis ait: sum qui sum, puritatem affirmationis excluso omni negativo ab ipso Deo indicat, rursus ipsius esse quondam in se ipsum et super se ipsum reflexivam conversionem et in se ipso mansionem sive fixationem; adhuc autem quondam bullitionem sive parturitionem sui [...].*

bliver gennemsigtig som “Jeg er den *jeg er*”²⁷, og dermed er der sket noget dobbelt. Som udsagnets mening i den lineære bevægelse bliver forskudt til et nyt niveau, således forskydes i den cirkulære bevægelse ikke blot udsagnet, men også udsigelsesmåden (Grotz (2000), 62). Eckhart lærer: når navnet falder ind i sproget, opstår gentagelse, men ikke et vilkårligt antal, men en der består i det to gange sagte. *Sum qui sum*: det er på samme tid sprogenergi og sprogværk, betegnende og betegnet,²⁸ reflekterende og reflekteret, principierende og principeret. Under dække af det tautologiske foredrages det ikke-tautologiske. Eckhart forstår Maimonides helt korrekt, idet han fastslår: *sum qui sum er nomen tetragrammaton*, eller er i det mindste så tæt på som muligt.²⁹

Ganske vist har hverken Maimonides eller Meister Eckhart deraf udledt nogen form for fingerpeg om forståelsen af salmeparallellisme.³⁰ Og også deres eftervirkning forblev skjult i den cusanske tradition og blev glemt med denne.³¹ Men ét er klart: accepten af reglen *navn uden parallelisme* blev alvorligt trængt med Maimonides og

27. Werner Beierwaltes, “Deus est esse – esse est Deus. Die onto-theologische Grundfrage als aristotelisch-neuplatonische Denkstruktur”, red. samme, *Platonismus und Idealismus* (Frankfurt/M: Vittorio Klostermann 1972), 5-82, 43f; Stephan Grotz, *Von Umgang mit Tautologien* (Topos poietikos 2) (Hamburg: Felix Meiner 2000), 57.
28. Meister Eckhart, “Exp. lb. Ex.”, *LW* II, 25, 8-10: Vult ergo Rabbi Moyses dicere quod li sum primo dictum significat rei essentiam et est subiectum sive agnominatum. Secundo vero positum sive repetitum sive agnominatum. Secundo vero positum sive repetitum significat esse et est praedicatum sive agnominans et agnominatio. Ifølge Maimonides, *Dux* I, 62 (recte 63), fol. 25^v, l. 44-46: et idcirco posuerunt verbum primum: et illud est agnominatum *sum*: et verbum secundum quod est agnominator *sum* et ipsum est per se: et est ac si diceret quod agnominatum est ipsamet agnominatio.
29. Meister Eckhart, “Exp. lb. Ex.”, *LW* II, 25, 3-5: Rursus quinto notandum quod Rabbi Moyses, lib. I c. 65 [62, recte 63] hoc verbum tractans: *sum qui sum*, videtur velle quod ipsum est ‘nomen tetragrammaton’ aut proximum illi.” Til indordning af punkt 5 [*quinto* i citatet ovenfor o.a.] efter tidsafsnit Paris III 1313ff [efter Eckharts tredje ophold i Paris o.a.]: Görg K. Hasselhoff, “Selfdefinition, apology, and the Jew Moses Maimonides: Thomas Aquinas, Raymundus Martini, Meister Eckhart, Nicolas of Lyra”, *Religious apologetics – Philosophical argumentation* (RPT 10), red. Yossef Schwartz/Volkhard Krech (Tübingen: Mohr Siebeck 2004), 285-316, 306ff.
30. Som det allerede eksemplarisk kunne erkendes ved omgangen med tal-ordsproget [tysk term *Zablenspruch*; o.a.] Sl 62(61),12 (se ovenfor note 21). Modstand mod den maimonidiske gentagelsesidé opstår også gennem Job 33,14: semel loquitur Deus et secundo id ipsum non repetit: Meister Eckhart: *LW* I, 486, 13f; II, 126,6f; III, 61,2; 421,7f; 605,1f.
31. Stephan Meier-Oeser, *Die Präsenz des Vergessenen. Zur Rezeption der Philosophie des Nicolaus Cusanus vom 15. bis zum 18. Jahrhundert* (BCG 10) (Münster/W: Aschendorff 1989).

Eckhart. Således melder parallelismen sig allerede for en tilspidset gennemtænkning af navnet.

II. Parallelisme uden navn?

Et andet forsøg stiller sig ved siden af det første. Det går præcis modsat til værks og forfølger *parallelisme uden navn* så vidt og så langt, indtil navnet ikke mere kan unddrage sig. Som poetisk element er parallelismen gammel, endog urgammel, som teori derimod er den ikke ældre end Robert Lowth *De sacra poesi Hebraeorum praelectiones* 1753.³² Hverken hos ham,³³ eller hos hans fortsættere, Johann Gottfried Herder³⁴ og Roman Jakobson,³⁵ findes det mindste spor af en eksPLICIT navnerefleksion. Reglen er overalt *parallelisme uden navn*. Her er det nødvendigt med to overvejelser i forlængelse af parallelismeteorien to hovedsætninger.

A. Parallelismeteorien tager hos Lowth udgangspunkt i det forhold, at der i et sælsomt hjørne af verdenslitteraturen findes et corpus af hebraiske skrifter, fremmede, utilgængelige, skønt de med nedadgående tendens er kendte og ærede som Det Gamle Testamente; i et hjørne af dette corpus, i hjørnets hjørne så at sige, findes igen salmebogen, som i kirkeligt konservative kredse endog æres som kanon i kanon. Men i poetisk henseende er det næppe forståeligt. Ganske vist beskyttes den imod fuldstændig isolering gennem rammen af אֱלֹהִים-bøgerne, men overfor regelpoetikens standarder viser den sig afvi-

32. Henvisninger til forhistorien hos Robert Lowth, *De sacr. poes. Hebr.* (Michaelis) (Göttingen: Johann Christian Dieterich 1770), 44, 345, 389f; Alfred Baker, "Parallelism. England's contribution to biblical studies", *Classical Biblical Quarterly* 35, 429-440; Adele Berlin, *Biblical poetry through medieval Jewish eyes* (Bloomington/Indianapolis: Indiana University Press 1991). Man må skelne mellem poetisk og filosofisk parallelisme. Medens den sidstnævnte – den psykofysiske parallelisme – går tilbage til Gottfried Wilhelm Leibniz, "Consid. sur la doct. d'un Esprit Universel Unique" 1702, *Die philosophischen Schriften* (Gerhardt) (Berlin: Weidmannsche Buchhandlung 1875-1890) VI, 533: "parallelisme de l'ame et du corps", går førstnævnte – den poetiske – tilbage til Lowth 1753; her drejer det sig alene om denne.

33. Lowth, *De sacr. Poes. Hebr. prael.* III (41ff; 58f); IV (64ff; 84f); XIX (361-391).

34. Herder, *SWS* VI, 38ff; *WWV* (Smend), 35, 44ff, 58, 201, 270, 635; IX/1 (Bultmann/Zippert), 195, 235; V, 672ff et passim.

35. Roman Jakobson, *Selected Writings* [SW] (The Hague/Berlin: Mouton/de Gruyter 1962-1988) V, 310ff; II, 255f, 258; III, 39ff, 63ff, 98ff, 127ff et passim. Heller ikke Adele Berlin, der første gang overførte Jakobsons parallelismeteorien på de bibelske studier, bemærker noget spor heraf, *The Dynamics of Biblical parallelism* (Bloomington/Indianapolis: Indiana University Press 1985); samme, Art. Parallelism, *The Anchor Bible Dictionary* V, (New York: Doubleday 1992), 155-162.

gende. Salmerne ville være truet af ekskommunikation fra verdenslitteraturen, hvis ikke parallelismen havde kommet dem til hjælp og tilbudt et kendetegn, der ikke mere lod sig skaffe ud af verden. Og det i tre stadigt mere åndeløse trin.

Først på trinnet for poesiens kendetegn, *notae poeseos*. Kirkefædre mente ganske vist at skulle fornemme heksamentre og pentametre i Salmerne, og grubler endog over, om Homer uden David ville være utænkkelig. Men alle forsøg på faktisk at påvise noget sådant kunne kun befæste indsigten i, at i rytmisk og metrisk henseende er Salmerne et kaos, for slet ikke at tale om fraværet af rim. Gennem dannelsen af parallelismeteorien dæmmes op for et sådant forfald i den hebraiske poesi til en ren ophobning af sprog. Der gives linjer, halvlinjer; de findes endog uafhængigt af det tilfældige skriftbillede, således som akrostika'en lærer; i reglen forekommer to linjedele, mere sjældent tre. Kort: der findes parallelismer. Under indtryk af den ophøjede skabelsesmorgen talte det første menneske i parallelismer. Og ifølge Es 6 sang englengene netop således.

Dermed befinder vi os på det andet trin. Medens parallelismen på det første trin betrådte scenen som en nødteori til redning af den hebraiske poesi, vinder den på det andet trin en større universalitet og bliver underforet med grunde. Var ifølge Lowth det adamitiske ursprog parallelistisk og i endnu højere grad serafsang, så udvider Herder fundamentet. Han inddrager analogier fra natur og kunst, arkitektur, musik, dansekunst, malerkunst, der viser: parallelismer, symmetrier findes overalt, og 'den hebraiske poesis ånd' blæser, overalt hvor mennesker er eller handler sandt menneskeligt. Således har parallelismen en grund, uanset hvor man ser hen.³⁶

Jakobson bestiger det øverste trin. Han befrier sig fra afhængigheden af parallelismens grunde, det være sig teologiske eller antropologiske. Som et udelukkende lingvistisk fænomen er parallelismen sin egen grund og svæver således over afgrunden.³⁷ Dermed har paralle-

36. Til analogierne: Herder, *SWS VI*, 38-45/*WW V* (Smend), 44-49; til "grund": samme *WW V*, 671,18; Friedrich Hölderlin, *Grosse Stuttgarter Ausgabe* (Stuttgart: Cotta/Kohlhammer 1943-85), IV/1, 184,13/*Frankfurter Hölderlin Ausgabe* (Frankfurt/M: Roter Stern 1975) XVII, 79,28.

37. Det mener Jakobson, når han knytter parallelismen til sprogets "autonome poetiske værdi" *SW III*, 129/P [=Poetik. *Ausgewählte Aufsätze 1921-1971*, udg. af Elmar Holenstein/Tarcisius Schelbert, (Frankfurt/M: Suhrkamp (stw 262) 1979)] *PGGP* [=Poesie der Grammatik und Grammatik der Poesie. *Sämtliche Gedichtanalysen*, 2 bind, udg. af Hendrik Birus/Sebastian Donat (Berlin: de Gruyter 2007)] I, 347. Om affiniteten mellem Jakobson på den ene side og Benjamin/Scholem på den anden under fortegnet "sprogets afgrund": Stéfane Mosès, *Der Engel der Geschichte. Franz Rosenzweig – Walter Benjamin – Gershom Scholem* (Frankfurt/M: Jüdischer Verlag 1992), 215ff, 224.

lismen fra trin til trin tilbagelagt en stejl karriere. Fra at være et kendetegn ved den hebraiske særverden er den blevet til det poetiskes kendetegn, og fra det poetiskes kendetegn til kendetegnet på sprog og tekst overhovedet. Parallelistisk er ikke blot Salmerne kanon i kanon. Parallelistisk er ikke blot poesien slet og ret. Snarere gennemvirkes sproget fuldkomment af parallelismen, ikke blot på det leksikalsk-semantiske niveau, på hvilket den spiller sin klassiske rolle som ‘tanke-*rim*’, men også på det syntaktiske, morfologiske, grammatiske og fonologiske niveau. Parallelismen enerverer ikke blot sproget i størrelsesordner som sætninger og halvsætninger, men forefindes ved maksimering af optikken også i tekster og kontekster, ved minimering i leksemer, morfemer og fonemer. Og naturligvis er parallelismen ikke kun et anliggende for hebraisk, men også for russisk, finsk-ugaritisk osv. Kort: alt er gennemtrængt af parallelisme; sproget selv er parallelistisk konstitueret. Jakobson taler om pervasiv parallelisme, der aktiverer alle niveauer i sproget.³⁸

Dermed når parallelismebegrebet frem til sin charme – og til sin paradoksi. Den er i dobbelt forstand kanonisk. På den ene side, idet den betegner et ganske bestemt udsnit af tekster og sprog, i det hebraiske tilfælde endda et minimalt: Salmerne, *הַשְּׁמִירָה*-bøgerne. Alt øvrigt udelukker den som ikke-kanonisk, nøjagtig ligesom det kanoniske begreb om det poetiske udelukker alt andet, prosaen, som ikke-poetisk. Et begreb bliver stadigt skarpere, jo stærkere det ekskluderer. Men på den anden side er parallelismebegrebet kanonisk, fordi det er ligeså omfattende som sprog og tekst overhovedet. Som der ifølge Jakobson ingen tekst gives uden gennemgående parallelisme, således heller intet sprog. Sprogduelighed og parallelismedannelse er et og det samme.³⁹ Ligesom parallelismebegrebet på den ene side tilspidises til det poetiskes mest intensive intensitet, og lukker alt andet ude, så flader det på den anden side ud indtil den mest ekstensive ekstensitet, der inkluderer alt sprogligt og skriftligt og intet udelukker. Dermed

38. Jakobson, *SW III*, 129/P 297f/*PGGP I*, 346f: “Den gennemgående parallelisme [pervasive parallelism] aktiverer uundgåeligt alle niveauer i sproget: de distinkte kendetegn, inherente som prosodiske, de morfologiske og syntaktiske kategorier og former, de leksikalske enheder og deres semantiske klasser erhverver i deres konvergenser såvel som i deres divergenser en autonom poetisk værdi.” Desuden: *SW III*, 133, 135/P 302, 304f/*PGGP I*, 351f, 355.

39. Jakobson behandler ganske vist “den bibelske prototypes kanoniske parallelisme” (*SW III*, 69/P 241/*PGGP I*, 270), denne er imidlertid identisk med den parallelisme, der tilhører den “poetiske” eller “parallelistiske kanon” (*SW III*, 40, 103, 105/P 108, 270f/*PGGP I*, 189, 311, 314) og derfor “kanoniske” parallelisme (*SW III*, 98, 129/P 265, 298/*PGGP I*, 305 347). Kanonisk er, hvad der blotlægger sin poetiske fremgangsmåde/kanoniseren (*SW V*, 304/*PGGP I*, 13).

er den første hovedsætning kommet for en dag; parallelismen er kanonisk såvel som del af sproget og som sprogets helhed.

Denne sætning er paradoks. Er parallelismen på samme tid det hele og en del – det hele, fordi den først ender, når sprogbevægelsen selv løber ud ved den prosaiske pol med den sidste udløbende bølge; en del, eftersom den først begynder, når sproget ved den poetiske pol svinger sig op i den heftigste bevægelse, der kaldes digtning – så lukker den, idet den udelukker, samtidig ind og omvendt; da er den, som en del, opposition til ikke-parallelisme, medens den samtidig som det hele står hinsides denne opposition. Hvis det forholder sig således, lader det sig ikke skjule, at parallelismen kun igen gentager det paradoks, der allerede havde præget navnet. Ligesom parallelismen bliver stadigt mere distinkt, jo mere den nærmest udelukker alt, hvad der overhovedet ellers er sprogligt, således også navnet. Det er den samme struktur: navnets paradoksi er parallelismens paradoksi.

B. Lad os nu løfte dels spørgsmålet om måder at omgås med sprog- og tekstmængder, dels paradokset med helhed og del op på et systematisk plan. Her er Jakobsons mest citerede sætning på sin plads. Dens korteste variant lyder: "hver sekvens er en simile."⁴⁰ Det vil sige: enhver lineært udstrakt tale eller skrift, som stræber henimod den prosaiske eller metonymiske pol, indeholder – uanset i hvor svagere eller stærkere grader og uanset i hvilke større eller mindre frekvenser og omfang – tilbageløb,⁴¹ i hvilke den anden pols aktivitet giver sig til kende, som Jakobson kalder den poetiske eller metaforiske.⁴² Men begge poler befinder sig ikke på én akse, men på to, der krydses, hvilket bevirker, at der i ethvert element i talen eller skriften skal tænkes et snitpunkt, i hvilket de krydses. Og jo skarpere de gør dette, desto bedre. Det er i al korthed Jakobsons to-aksemodel for sproget.

I enhver tale og skrift er alle sprogets funktioner altid i aktivitet, blot mere eller mindre. Af de seks funktioner, der deler sig i tre direkte og tre tværgående kan den referentielle, emotive og konative aldrig fuldstændig undertrykkes, og skal det heller ikke. Men de kan træde i baggrunden, som det sker, når den phatiske, metasproglige eller poetiske funktion vinder overhånd, alle tre er ikke-direktive funktioner af sproget, som dog hver især tilhører forskellige funktioner. Særligt er forskellen mellem metasprog og poesi værd at bemærke; de forveksles let, skønt de er diametralt modstillede (Jakobson, *SW III*, 27/

40. Jakobson, *SW III*, 42: "anything sequent is a simile." / P 110: "Jede Sequenz ist ein Simile." / *PGGP I*, 191: "alles, was aufeinander folgt, [ist] ein Gleichnis."

41. Tysk forlæg *Rekurrenzen*; o.a..

42. Jakobson: "In der Dichtung, wo Similarität die Kontiguität überlagert, ist jede Metonymie ein wenig metaphorisch, und jede Metapher hat eine metonymische Färbung." *SW III*, 42/P 110/ *PGGP I*, 191.

P 95/PGGP I, 171). Ganske vist er de ens i henseende til, at de ikke henviser til verden eller genstande, men til sprog og tekster. Men mens sproget i metasproget forholder sig til sproget forstået som en verdensmæssig genstand, skønt en sproglig sådan, så kræver digtningen ikke blot selvreference⁴³ men reference til sig selv⁴⁴ i betydningen, at det til enhver tid talte eller skrevne selv afficerer af talen eller skriften, at det netop: bliver krydset. Hvoraf følger: digtning opstår først, når sprogets egen reference⁴⁵ til sproget ikke går fri af den paradoksets hvirvel, som sprogets poetiske funktion viser, gør sig gældende med mere eller mindre bindende, tvingende magt. Vi skuer ind i det fremmede ansigt, som sprogets rene selvreference fremviser. Den gentager blot endnu engang den paradoksi, som vi allerede mødte ved den første hovedsætning.

Lad os tage den anden hovedsætnings indhold i nærmere øjesyn. I sit første element taler den om en bevægelse, sekvens, der, hvad talen angår, finder sted i tiden, og hvad skriften angår, i rummet. I den rene linearitet er det ene moment som det andet, netop kun det næste, altså forskelligt, for så vidt som det står på et andet sted i tiden eller rummet. Og for så vidt er intet lig med et andet, eller momenternes lighed ligger i deres fuldkomne ulighed. Men med det andet element indtræder så similen. Og i samme øjeblik bliver lineariteten tvunget ind i et andet forløb, tilbageløb indtræder. Et allerede kendt A antager ved tilbageløb og gentagelse skikkelsen A^o: tydeligvis en simile.⁴⁶ Men ved en simile ved man aldrig præcist: hvad er den mest, lighed eller ulighed? Kun ét ved man: medens sekvensen mest muligt over sig i verdensafbildning, forholder similen sig på ingen måde til verden, men i den forholder sproget sig til sig selv gennem grader af afskygninger alt efter lighed og ulighed. Til forskel fra den referentielle sekvens' eksterne relation arbejder similen med sprogets interne relation, den første stræber henimod prosaen, den sidste mod poesien. Den interne relation dog således, at den har sin yderste grænse i, at den ikke er i stand til at fuldbyrde den rene identitet. Ren identitet ville skulle komme til orde som ren tautologi. Denne mistanke var ofte rettet mod parallelismen.⁴⁷ Men i sin grundregel A=A^o har for-

43. Tysk forlæg *Rückbezüglichkeit*; o.a..

44. Tysk forlæg *Selbstrückbezüglichkeit*; o.a..

45. Tysk forlæg *Selbstbezüglichkeit*; o.a..

46. Eckhard Lobsien, *Wörtlichkeit und Wiederholung. Phänomenologie poetischer Sprache*, (München: Wilhelm Fink Verlag 1995), 9ff, 27.

47. Phoibammon Sophistes, P. schem. rhet. I, 3 (RhetGraec VIII [Walz] 498: Ταυτολογία λεξέων ἐστὶ τὰυτό σημαίνουσῶν παράλληλος θέσις (ifølge Grotz *Vom Umgang mit Tautologien* (2000), 11, se ovenfor note 27). Dionysios Areopagita, DN III, 2 MPG 3, 681AC, se ovenfor note 20. Martin Luther, "Opp. in psalm.", *Archiv zur Weimarer Ausgabe* (Köln/Wien: Böhlau 1981) 2, 76,20;

skellen overvægt, selv ved et enslydende gentaget A. Parallelismen adskiller sig fra tautologien ved mellemkomsten af en forskel, der, for overhovedet at kunne opstilles, har brug for negationen. Den gængse sondring mellem syntetiske og antitetiske parallelismer skjuler blot, uagtet deres forskellighed, at begge overvejende må være opstået ad negationens vej.⁴⁸

Men i det moment, hvor den første og den anden hovedsætning, sprogets egen paradoksale selvreference og forskellen, træffer hinanden, er også allerede navnets omrids tilstede, i hvilket begge disse energier er på færde.

148,29; 167,13; dertil: Siegfried Raeder, *Das Hebräische bei Luther, untersucht bis zum Ende der ersten Psalmenvorlesung* (BHTH 31) (Tübingen: Mohr Siebeck 1961), 287f; Gerhard Hammer, "Historisch-theologische Einleitung" [zu Luthers Opp. in psalm.] *Archiv zur Weimarer Ausgabe* (Köln/Wien: Böhlau 1991) 1, 60, 392 note 185. Johann David Michaelis, "Prefatio editoris" (in: Lowth, se ovenfor note 32), II, XVIII, II, 392. Johann Georg Hamann, *SW* (Nadler) (Wien: Thomas-Morus-Presse im Verlag Herder 1949), II, 171,2; 175, 18. Herder *WW I* (Gaier) (Frankfurt/M: *Deutscher Klassiker Verlag* 1985), 196f; V (Smend), 674f. Moses Mendelssohn, *Die Psalmen* (Berlin: Henssel 1991), 177 note til Sl 119: Tautologi som stilmiddel. Novalis, "Fichte-Studien", Nr 19, *NS II*, (Samuel/Mähl) (Stuttgart: Kohlhammer 1960-2006), 116,35; samme, "Dialogen", *NS II*, 662,15ff. Wilhelm Martin Leberecht de Wette, *Commentar über die Psalmen* (Heidelberg: Mohr&Zimmer 21823), 67: Tautologi som parallelismens stilmiddel. Jakobson: *SW III*, 67, 128/P 238, 297/PGGP I, 266, 436.

48. Som allerede i det tidlige programskrift om den nyeste russiske poesi, hvor begge former for parallelisme, den negative og den omvendte, begge selvom de er direkte modstillede arbejder på negationens vej; Jakobson, *SW V*, 311/PGGP I, 28; jvf. *SW III*, 730: отрицательный параллелизм отвергает /"den negative parallelisme fornægter", обращенный параллелизм отрицает /"Den omvendte parallelisme negerer"; der gives ingen affirmativ parallelisme. Denne sætning indeholder forformen til de senere skrifters metafor-metonymi-polaritet; *SW III*, 41/P 109/PGGP I, 190; Berlin, *The Dynamics* (1985), 11f: "Det er ideen om *kontrast*, perceptibel opposition, som er vigtig i den poetiske funktion. For det er ikke alene det, at parallelisme indebærer ækvivalens, men at der indenfor denne ækvivalens er opposition...[...] Således virkeliggøres parallelismen gennem perceptionen af kontrast (og det omfatter positiv og negativ kontrast) indenfor en mængde ækvivalens." Lobsien, *Wörtlichkeit und Wiederholung* (se ovenfor note 46), 28: "Gentagelsen bliver til en grænseværdi; den forfejles netop ved en nuance." Det forhold, at den klassiske sondring mellem henholdsvis affirmativ, syntetisk og negativ, antitetisk parallelisme endnu engang bliver taget op gennem parallelismens grundlæggende negativitet, kaster et overraskende lys på Kugels definition "A is so, and what's more, B", James L. Kugel, *The Idea of Biblical Poetry. Parallelism and its History* (New Haven/London: Yale University Press 1981), 1, 54ff.

III. Navn og parallelisme

Vi har set i afsnit 2, at parallelismen gennem sin løbebane fra Lowth til Jakobson åbenlyst tager til som tankemæssig udfordring. Til sidst kunne vi uden denne ikke alene ikke bede nogen salmer, ikke skrive eller læse nogen digte: vi kunne ikke engang tale, hvad der naturligvis driver parallelismen til et *non plus ultra*. Jo længere parallelismeteorien skrider frem, desto klarere peger den på navnet. Yderligere så vi i afsnit 1, at navnet også allerede peger på parallelismen, sådan som det fra den maimonidiske tradition er indtegnet i den dionysiske, og som det er blevet genoptaget i form af 'navnets emergens' i det postmoderne.⁴⁹ At påberåbe sig en tankemæssig nødvendighed herfor ville være for meget. Snarere må det tilfredsstillende at være stødt på noget, som nøder tanken, fordi det er udfordrende. Og således står spørgsmålet i fuld størrelse for os her i afsnit 3: er navn og parallelisme værd at tænke over?

A. Hvis der overhovedet gives en bibelsk tekst, der for alle øjne og ører forbinder navn og parallelisme, er det 2 Mos 3, 14-15. At den tre gange på ny påbegyndende gudstale v. 14a, 14b og 15 på paradigmatisk vis sammenføjer navn og parallelisme turde være evident. Her ser og hører vi, hvordan navnet falder, og tillige, hvad der sker i medieerne tekst og sprog, når navnet falder.

En iagttagelse står ved begyndelsen: "V. 15 er en tilføjelse".⁵⁰ Det er ikke os, der fører denne bedømmelse ind i teksten, men snarere det sammenbindende adverbium עַד/πάλιν/*iterum* "endnu engang", der forhindrer ethvert forsøg på at skjule, at der er foregået en sekundær sammenknytning. Og ikke nok dermed. Ved nærmere eftersyn er det let at erkende v. 15b som en tilføjelse til en tilføjelse. Nu bliver det tydeligt: for det første, at den samlede bevægelse i 2 Mos 3, 14-15 løber ud i en parallelisme – endda en, der ligefrem kan gælde for et parallelistisk paradeeksempel,⁵¹ og for det andet, at netop denne parallelisme, takket være dens oprindelse i tempeltraditionen, der udover 2 Mos 3, 15b også har frembragt Sl 135,13,⁵² fremkalder erindringen

49. Se hertil G. Bader, *Die Emergenz des Namens. Amnesie – Aphasie – Theologie* (Tübingen: Mohr Siebeck 2006) og samme, *Psalterspiel. Skizze einer Theologie des Psalters* (Tübingen: Mohr Siebeck 2009); o.a..

50. Werner H. Schmidt, *Exodus* (BK II/1) (Neukirchener-Verlag 1988), 132.

51. Kugel (1981, 6): "Each Term of A paralleled in B".

52. Sl 135, 13: "JHWH [kaldes] dit navn (שׁוּם) i evighed / JHWH [kaldes] din tiltale (זִכָּר) fra slægt til slægt." 2 Mos 3,15b: "Dette mit navn (שׁוּם) i evighed / dette min tiltale (זִכָּר) fra slægt til slægt" [her følger oversættelsen ikke d.o.: "Det er mit navn til evig tid, og sådan skal jeg kaldes i slægt efter slægt"; o.a.] Det drejer sig om en sen efterreksilsk tempeltradition; Jvf. Sl 102, 13ff; 135, 2.21; Hos 12,6.

om intet mindre end Salmernes liturgiske fremførelse. Slutningen kan derfor næppe afvises: mens navneåbenbaringen i 2 Mos 20 bevæger sig ud i *thora* og *thorot*, bevæger den sig i 2 Mos 3 uhæmmet ud i salmeparallelismer, ligesom de også præger psalteret.

Men næppe har man gjort sig fortrolig med, at v. 15, der selv er en tilføjelse, også fungerer som supplement, og spurgt: tilføjelse til hvad?, før det forudgående vers overrasker. Man forventer naturligt, at alt sekundært før eller siden må støde på noget primært, og alt tilføjet på noget oprindeligt. Vi forventer: ganske vist er 2 Mos 3,15 en tilføjelse, men så må 2 Mos 3,14 indeholde navnet, som det står i bogen. Nu gives der den ganske vist omstridte eksegetiske tese: også "v. 14 er en tilføjelse".⁵³ Hvorledes? Viser det primære og oprindelige sig som sekundært og tilføjet, så snart det bliver opfattet med ører og øjne? Følger 2 Mos 3,14f med sine tre etaper loven: tilføjelse til tilføjelse til tilføjelse? Forholder det sig sådan, at man med enhver formodet original blot "endnu engang" støder på tilføjelse, så må tilføjjelserne selv have været det originale.

Så meget står over tvivlen: så snart vi går tilbage fra v. 15 til v. 14 ud fra antagelsen om, at vi her endelig vil støde på urfjeldet⁵⁴ – navnet! – møder vi "Jeg er den jeg er", det vil sige en parallelisme "endnu engang", om end i den særlige form, der befinder sig i mistænkelig nærhed til tautologien. Ligger det ene eneste navns original på den anden side af teksten? Imod dette demonstrerer 2 Mos 3, 14f: allerede navnets singularitet er inficeret af gentagelsens figur; det navn, der i v. 14 bliver nævnt som det oprindeligste, er allerede selv parallelisme og støder v. 15b til en yderligere sådan, for ikke at tale om alle tænkelige vanskeligheder. Det er som om impulsen til psalter-parallelismen i et moment af klarhed var trådt frem i lyset.

Lad os afslutte overvejelsen, der orienterer sig ud fra teksten 2 Mos 3,14f, idet vi trækker den sammen i en figur, der kan overdrages til erindringen. Når 2 Mos 3,14f bliver læst baglæns fra slutningen i retning mod en formodet begyndelse, bevæger teksten sig frem i parallelismer og parallelisme "endnu engang". Og omvendt, så snart 2 Mos 3,14f bliver læst forlæns fra begyndelsen i tekstens flyderetning, handler den om navnet og "endnu engang" om navnet, men uden at det viser sig i original. Som vi på den ene side aldrig kommer ud af parallelismer, kommer vi på den anden aldrig ud af navnet.

Er det sidste navn, som kan tydes, selv en parallelisme i det små, så er den sidste tydbare parallelisme et navn i det store. Med *navn* og *pa-*

53. Schmidt, *Exodus* (se ovenfor note 52), 131, som tese, *imod* hvilken Schmidt føjer E[lohim]-sammenhængen mellem 2 Mos 3,14 og 3,12 i marken.

54. Tysk forlæg *Urgestein*; o.a.

rallelisme forholder det sig åbenbart ikke således, at vi først var nødt til ved hjælp af et *og* at sætte noget sammen, der før var adskilt, men begge, navnet og parallelismen, gennemtrænger fra begyndelsen hinanden, ligesom de også altid iagttager forskellen.

B. Men hvorledes? Her kan en systematisk refleksion endnu en gang genoptage de to bevægelsesretninger, den første nedad- og den anden opadstigende, som var på spil i 2 Mos 3,14f.

For det første så vi: dels er parallelismen det hele; der gives intet nok så ubetydeligt sprogligt, som ikke er sat i gang af den. Dels er den kun en delmængde, der skal skelnes fra det; alt andet er, så sprogligt det er, dog ikke-parallelistisk. På den ene side rækker den lige så langt, som sproget udstrækker sig mod den mest udfladede pol, prosaens, og omfatter alt, hvad der er sprog. På den anden side begrænser den sig til dets mest intensive intention, udelukker alt, hvad der sådan ellers kan siges, og bevæger sig henimod den mest tilspidsede pol, poesiens. Det er evident, at dette fører til den paradoksale grundstruktur, der består i eksklusion ved fortløbende inklusion eller omvendt. Og at bindingens og løsnelsens kræfter også er på færde i den paradoksale grundstruktur, at paradokset altså ved tilnærmelse til den poetiske pol bliver stadigt mere forviklende og sammensnørende, ved tilnærmelse til den prosaiske pol stadigt mere forløsende, og deraf følger, at prosaen er den forløstes sande sprog.

Nu viser det samme sig også strukturelt at gælde om navnet. På den ene side er navnet alt; i en arkaisk og udifferentieret mening står det for alt og ethvert i sproget, om hvilket det som helhed bliver hævdet: det benævner. "Sprog er navne", siger Gershom Scholem.⁵⁵ På den anden side slår navnet ind på præcis den modsatte retning; dets maksimalisering træder over for minimaliseringen. Det bliver til nomen. Og bliver yderligere minimaliseret fra arts- til egennavn, fra talende til pegende, fra betydenende til ubetydenende, fra kaldende til råbende. Til sidst trækker det sig sammen i den rene vokativ, som man til staidighed har spurgt, om den overhovedet er en del af det talte sprog. Derfor burde det gælde: "navn [er] sprogets sprog", som Walter Benjamin kræver.⁵⁶

Således bliver parallelismestrukturen gennemsigtig – med henblik på tekstens tekstur kunne man i forhold til navnet sige tyndslidt. Det, der sker i parallelismen, peger hen på navnet; det må vel være det, der viste sin virkning i parallelismen som stenen, der blev kastet, faldt ned og unddrog sig blikket. Det forholder sig åbenbart sådan:

55. Gershom Scholem, "Bekanntnis über unsere Sprache. An Franz Rosenzweig zum 26.XII.1926", *Mosès* 1992, 215-217 (her 216).

56. Benjamin *GS* II/1, 144.

navnet åbner sig henimod parallelismen, men er uimodtageligt for os. Derfor betegner vi navnets åbnen sig med udtryk for reverens: *åbenbaring*. Mens navnet samtidig er parallelismen fra højre, den side, hvorfra teksten ses, som vi med vor skabte synsmåde aldrig vil kunne komme til at se, eller: vil se og så dø, så er navnets parallelisme åbenbart set fra venstre,⁵⁷ fra tekstens revers.⁵⁸ Hvad angår øjnene, som vi indledningsvist talte om, så kommer navnet til syne i parallelismens tekstur, og hvad ørerne angår, kommer det i parallelismen til en apechematisk⁵⁹ resonans.

Og vi så for det andet: hvis parallelismen på den ene side kan blive stadigt længere, og dens omfang bredere og bredere indtil den mest episke prosa, så bliver den på den anden side stadigt kortere. Det var kortheden, der førte⁶⁰ og stadig fører (Kugel (1981) 1 note 1) til erkendelsen af parallelismen. Ad vejen over forkortelse og knaphed, *breviloquentia* og *brachylogia*⁶¹ træder sprogets poetiske funktion stadigt stærkere frem, og det synes næsten som om man til sidst selv kunne komme i besiddelse af navnet som poeten det poetiske. Men lige som vi ved forsøget på at følge parallelismen i retning af navnet ved fjernelse af tilføjelser kun på ny stødte på tilføjelser, men aldrig oprindelsen, således møder vi også her, som det eksemplarisk kunne iagttages ved tilbagegangen i 2 Mos 3, 14f, kun nok en gang parallelismer, men aldrig navnet. Navnet: det er om sig selv lukket selvhen-

57. Den hebraiske tekst læses fra højre mod venstre; o.a.

58. Hamann, *SW II* (Nadler), 199, 4,8f, med henvisning til Wentworth D. Roscommon, *Poems* London 1717, 9 "Some bold translations not unlike to be / The wrong side of a Turkey tapestry": "Tale er oversættelse [...]. Denne form for oversættelse (i.e. talen) svarer til vrangside af gobeliner [tysk forlæg *Tapeten*; o.a.]." Herder, *WW I* (Gaier), 32, 14f til metaforsprogets maleri: "og se da! den gamle skrift viser sig som gobelinernes vrangside." Samme; *WW I* (Gaier), 742, 27f: "ellers og sædvanligvis ser man altid kun det vrangvendte tæppes vævning." Jacob Burckhardt: "Br. 456 af 9.11.1866", *Briefe IV* (Basel: Benno Schwabe Verlag 2000), 229: "Helt 'bagvendt', som tæpper set fra vrangen". Maurice Merleau-Ponty, *Das Auge und der Geist*, PhB 357 (Hamburg: Felix Meiner 1984), 74: "ligesom væveren, arbejder også forfatteren fra vrangside [...]."

59. *Apechema*: nyplatonisk, særlig pseudodionysisk begreb for fordobling af klangen, ekko; o.a.

60. Lowth, *De sacr. Poes. Hebr.* (se overfor note 32), prael. III (64; Jvf. 59): oratio brevis.

61. *Brachylogia*: pseudodionysisk antonym til polylogia. *Breviloquentia* er den latinske gengivelse heraf. Begge betyder kortfattet, elliptisk. Formuleringen er selv eksempel på en *merisme* og bevares derfor uoversat; o.a.

visning,⁶² selvreference,⁶³ sprogets rene selv,⁶⁴ “selv-sprog”⁶⁵, ἄυτος ὁ λόγος, som det kan formuleres med støtte i Logos-teologien. Alle disse grænsebegreber ville overstige deres grænse, hvis de blev forstået som en forskelsløs identitet.⁶⁶ Mere korrekt er det at beskrive navnet selv, denne parallelismens grænse, på en parallelistisk måde med den kortest mulige parallelisme så at sige. Jakobsons formel for sprogets poetiske funktion – “ord som ord”⁶⁷ – følger dette paradigme. Lige som *Sum qui sum* betegner “ord som ord” den præcise grænse mellem navn og parallelisme.

62. Tysk forlæg *Selbstbezüglichkeit*; o.a.

63. At forestille sig den selvreferentialitet [tysk forlæg *Selbstrückbezüglichkeit*; o.a.] i sproget, som virker gennem paradoksier, i og for sig selv, er en umulighed.

64. Sprogets selv: 1. Dannelser med само-: самоценное/ “selbstwertiges” (self-esteeming), самовитое/ “selbstvindendes” (self-winding), самоцельное слово/ “selbstzweckliches (for its own sake) Wort” Jakobson, *SW V*, 303f, 305, 353/ *PGGP I*, 13, 16, 109; *SW III*, 138/P 314/ *PGGP I*, 132; taget for sig drejer det sig om заумь-sprog, “meningsoverskridende tale”, *SW V*, 354/ *PGGP I*, 112; *SW III*, 139, 576/P 316/ *PGGP I*, 136, jvf. II, 511; Aage A. Hansen-Löve, “Allgemeine Häretik, russische Sekten und ihre Literarisierung in der Moderne”, *Wiener Slawistischer Almanach*, Sb 41 (Wien: Gesellschaft zur Förderung slawistischer Studien 1996), 171-294, 220ff, 231ff. 2. Dannelser med ἄυτο-: “autonomisering af den æstetiske funktion” *SW III*, 750/P 78: “autonom poetisk værdi” *SW III*, 129/P 297/ *PGGP I*, 347 (se ovenfor note 37). 3. Dannelser med “selv-”: “selv-fokuseret budskab” *SW III*, 42/P 110/ *PGGP I*, 191: “selv-bevægende tale” *SW III*, 138/ *PGGP I*, 132. 4. Dannelser med “egen”: “egen-værdi” *SW III*, 750/P 79; “budskab for sin egen skyld” *SW III*, 25/P 92/ *PGGP I*, 168.

65. Novalis, “Teplitzer Fragmente” Nr. 87, *Novalis, Schriften II*, 611: “innere *Selbstsprache*”; om den tidlige affinitet med Novalis: Jakobson, *Form und Sinn. Sprachwissenschaftliche Betrachtungen* (Internationale Bibliothek für Allgemeine Linguistik 13) (München: Wilhelm Fink 1974), 176f: “Efterord”.

66. En sådan foreligger ved “MESSAGE as such”, *SW III*, 25/P 92/ *PGGP I*, 168; jvf. Parolen слово как таковое.

67. “word [...] as a word” *SW III*, 750/“Wort als Wort” P 79. I den tjekkiske original “slovo [...] jako slovo”: *Texte der russischen Formalisten*, red. Wolf-Dieter Stempel, *Theorie und Geschichte der Literatur und der schönen Künste 6/2* (München: Wilhelm Fink Verlag 1972) II, 414. Jakobson synes sublimantalt at erkende, at den strukturalistiske formel “ord som ord” meget præcist træffer sammen med den fra den kirkeslaviske liturgi stammende славо-слово / “lovprisning” (*SW III*, 193, 206/ *PGGP I*, 471, 495; se Erika Grebers forklaring: *PGGP I*, 475), og man tøver ikke med at tilføje den tidlige romantiske vending “sprogets sprog”, som Benjamin gjorde så fortræffeligt brug af (se ovenfor, note 56): alt sammen korteste parallelismer “så tæt på navnet som muligt” (se ovenfor note 29).